

den måde, at byens nutid, som bøgerne forholder sig underdanigt til, ved sammenligning skal tage sig endnu lysere ud. Takket være de mørkere og nu gudskelov fortidige sider bringes læserne til at indse, at folk i Århus i dag ikke har grund til at klage over noget som helst. På en formynderisk måde tales der i Udvalgets bøger nedad til »jævne folk i Århus«, et udtryk som også Gejl bruger i sin del af anmeldelsen, og som Byhistorisk Udvalgs ledelse anvendte, da den meddelte os, at den af hensyn til sine »jævne læsere« måtte afvise vores bog.

Vi begik nok en fejl ved overhovedet i første omgang at henvende os til Byhistorisk Udvalg. Vi erkendte ikke, hvor store interesser, der her var på spil, eller hvor stærke kræfter, der ville blive mobiliseret imod os. Vi troede naivt, at et kommunalt Byhistorisk Udvalg med tæt forbindelse til magten og med et hidtidigt monopol på bøger om den lokale historie ville føle en særlig forpligtelse til at vise stor åbenhed over for en udefra kommende og noget anderledes historieskrivning. Det modsatte viste sig at være tilfældet.

Vi forlanger ikke at være fritaget for kritik, men vi synes nok, at vi af tidskriftet *Historie* kunne have forventet en kritik, der var kvalificeret og mere saglig end det forsøg på at standse vores bog, som vi allerede havde været udsat for fra Byhistorisk Udvalgs side.

Vi er udmærket klar over, at Byhistorisk Udvalgs ledelse ikke er rykket i felten mod os med så stor kraft for at beskytte egne interesser på et givtigt marked, men at meget mere er på spil. Byhistorisk Udvalgs ledelse føler utvivlsomt en stor grad af forpligtelse over for den lokale historie. Udvalgets ledelse ved, at virksomheden står og falder med den velvilje, som kommer fra byens ledende kredse på rådhuset, i de toneangivende foreninger, på Aar-

huus Stiftstidendes redaktion og på de store partiers lokalkontorer. Med vores bog blev vi en trussel for den fortsatte velvilje over for lokalhistorien. Arkivadgang kunne blive nægtet, tilskud kunne svinde ind, velvillige anmeldelser kunne i stedet blive kritiske. Det ville Udvalgets ledelse ikke risikere, derfor ville det ikke udgive vores bog, derfor er det så magtpåliggende for Udvalget at distancere sig fra den.

Sådan er det antagelig ikke bare i Århus, og midt i al begejstringen for den megen lokalhistorie burde historieforskningen måske standse op for at overveje de særlige vilkår, som betinger den lokalhistoriske forsknings frihed.

For lokalhistorien gælder i endnu højere grad end for rigshistorien, at den kan vække modsigelse. Lokalhistorien er tættere på de magthavere, den skal vurdere, end rigshistorien er det, lokalhistorien kan i mindre grad end rigshistorien finde støtte- og publikationsmuligheder og læsere, hvis den er kontroversiel. Vi var så heldige, at en rådmænd i opposition til byrådsflertallet ville støtte os, og at et lokalt »alternativt« forslag turde gå imod Byhistorisk Udvalgs monopol. Men hvordan var det gået i en mindre by? Hof-historieskrivning var ikke kun noget, der hørte enevælden til. Den kan, som det demonstreres af Byhistorisk Udvalg i Århus og af dets to anmeldere i *Historie*, trives omkring et konservativt-socialdemokratisk byråd.

*Helge Paludan, John T. Lauridsen,
Jens Engberg, Jens Christensen, Lars
Stigel*

Sonja Iskov, Ulla Boje Rasmussen og
Jens Engberg: *Der var altid rift om
os. Grevinde Danner og hendes tjene-
stepiger.* (Forlaget Rhodos,
1984).

Der var engang, da studerende, der havde skrevet et godt speciale, kunne finde en udvej til at få det trykt. Var man heldig, blev det rigtig sat og trykt, og ellers kunne det affotograferes direkte med eller uden slåfejl. Nu er tiderne skiftet, og bogudgivelser skal helst kunne løbe rundt eller have et solidt tilskud. Bogen om grevinde Danner er et eksempel på et historiespeciale om et godt emne, udvidet med et fint billedmateriale og en inspirerende første del af Jens Engberg. Det er der kommet en noget ujævn, men på mange måder flot og inspirerende bog ud af.

Sonja Iskov, Ulla Boje Rasmussen og Jens Engberg har slået to varme emner sammen: røret som følge af besættelsen af Dannerstiftelsen i Gyldenløvesgade i København og den voldsomme interesse, der er for levnedsskildringer fra tjenestepiger. Der sker i bogen en sammensmeltning af de to temaer, der er nemlig tale om piger, der var anbragt på Frederik den Syvendes Stiftelse i Jægerspris.

Ud over et museum satte grevinde Danner sig to solide minder. Det ene var børnehjemmet i Jægerspris, hvorfra der gennem generationer er udklækket tusinder af tjenestepiger, der stammede fra samfundets fattigste lag. Stiftelsen i København er det andet. Her var der plads til 52 kvinder, der alle havde været tjenestepiger, og de fleste af dem var opvokset på børnehjemmet i Jægerspris. Bogen handler først og fremmest om pigernes barndom, tilværelsen som tjenestepiger, og endelig om dem, der også endte deres liv i Danners verden, i den københavnske stiftelse.

Grevinde Danner var en sammensat og stærk personlighed. Hun stammede selv fra dårlige kår, men nåede som bekendt en høj position i samfundet. Men hun mente ikke, at pigerne på Jægerspris skulle fjernes for meget fra deres

udgangspunkt. De skulle med stor nidkærhed socialieres til at blive tjenestepiger.

Der er flere brister i kildematerialet. Grevinde Danners egne breve og erindringer, som skulle have været offentligt tilgængelige fra 1899, blev med tiden lagt ind under den døde hånd, den lukkede afdeling af kongehusets arkiv. Der må stå spændende ting. Jægerspris-institutionen er lige så genstridig. Bestyrelsen nægtede forfatterne adgang til arkivalierne og henviste til stiftelsens årsberetninger og jubilæumsskrifter. Når skriftlige kilder savnes i så stor udstrækning, kan man enten opgive, eller som her benytte sig af det foreliggende og supplere med mundtlig historie. Bogen bliver derfor i høj grad baseret på interviews med tidligere Jægersprisbørn og en forstanderinde. Læsningen af dem er forstemmende. Pigerne var helt underkastet deres plejemor, og opholdet satte sig dybe spor: »Det var en skam at være plejehjemsbarn. En stor, stor skam ... De første 10-15 år tror jeg aldrig, jeg talte om det til nogen mennesker«. Interviewene med tjenestepigerne er eksempler på personlige oplevelser, som naturligvis også indeholder generelle træk fra tilværelsen på hjemmet, men et stort og dækkende kildemateriale er det ikke. Der gives et godt indblik i en lukket verden, men noget fuldt og helt billede af tusinde af børns hjem lykkes det ikke at viderebringe.

Det sidste, forfatterne tager fat på, er Peter Sabroes forhold til Jægersprisstiftelsen. Han havde været på besøg og var blevet forfærdet over forholdene. Kritikken, som kom til udtryk i Social-Demokraten, mødte imidlertid stor modstand i den socialdemokratiske folketingsgruppe, som efterhånden fuldstændig underkendte ham. I sit sidste leveår stod han så isoleret i partiet, at en eksklusion var i vente. Det er en fin

afslutning, forfatterne her giver. Skønt børnene var undertrykte, var den almindelige indstilling, at børnene havde det godt nok. Når det er sagt, må det dog nævnes, at det altid er diskutabelt at dømme fortiden med nutidens øjne. Og det er der en tendens til her. Det ville i stedet have været på sin plads at skitsere, hvilke alternativer til Jægerspristilværelsen, børnene havde. Den side af sagen mangler bogen.

Carl Erik Andresen

Th. Sørensen: *Socialstatistiske undersøgelser 1-2*. Genudgivet med biografi over Th. Sørensen og en bibliografi over hans forfatterskab ved Erik Strange Petersen. (Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1984). 363 og 456 s.

Det har i mange år været umuligt at få fat på Hobrolægen og socialstatistikeren Th. Sørensens grundige arbejder fra 1880'erne. Ikke mindst hans undersøgelse fra 1880 over købstadsarbejdernes levevilkår har været genstand for stor interesse. Nu foreligger afhandlingerne i reprografisk genoptryk med en omhyggelig og velskrevet biografi over Th. Sørensen.

Ud over det nævnte bidrag indeholder udgivelsen undersøgelsen over markarbejderes vilkår i jyske hedeamter, arbejdsulykkesstatistik fra 1882, børnedødeligheden i forskellige samfundslag, de økonomiske forholds og beskæftigelsens indflydelse på dødeligheden i København og provinsbyerne og arbejdsulykkesstatistik 1880-84.

De videnskabelige arbejder, som var af god kvalitet, medførte, at Sørensen fra at være socialforsker og læge gennem kommissionsarbejde gled over i en fremragende embedsmandskarriere. Først blev han sygekasseinspektør med

sygekasselovens indførelse 1892, og fra 1907, da loven om arbejdsløshedsskasser så dagens lys, påtog han sig i en alder af 68 år dette inspektorat.

Genudgivelsen giver væsentlig bedre muligheder for at stifte bekendtskab med Sørensens arbejder. Udgiveren har lagt et betydeligt arbejde i publikationen, og ud over biografien over Th. Sørensen kan man glæde sig over en bibliografi over hans arbejder.

Ib Gejl

Janni Andreassen: *Nye Slædespor*. Dagbogsblade fra den litterære Grønlandsekspedition 1902-04. (Chr. Ejler's Forlag, 1984). 214 s. ill.

Janni Andreassen, der er journalist af profession, har via et privat bekendtskab med maleren Harald Moltkes enke fundet Harald Moltkes papirer, herunder dagbogen, fra hans deltagelse i den litterære Grønlandsekspedition 1902-04. Ved hjælp af dem og Mylius Erichsens (ekspeditionens leder) dagbog, der befinder sig på Arktisk Institut, samt det trykte materiale fra ekspeditionen har Janni Andreassen sammensat en kronologisk fremadskridende beretning fra de første forberedelser i begyndelsen af 1902 til tilbagekomsten til Upernavikdistriktet i februar 1904, efter ekspeditionen havde opholdt sig i Thule-distriktet siden april 1903. Metoden er at lade kilderne tale for sig selv med ganske korte forbindende stykker imellem. I forhold til dagbogsmaterialet er vel $\frac{1}{10}$ på denne måde citeret (oplyst af forfatteren), i margen er der for hvert citat henvist til kildestedet. Forfatteren kan også oplyse, at der på Arktisk Institut ligger et rettelsesblad for de fejl, der trods omhu er opstået i henvisningerne.

I denne kildefremstilling dominerer